

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет культури і мистецтв

Кафедра образотворчого мистецтва і дизайну

**СПЕЦИФІКА ВИКОНАННЯ ПОРТРЕТУ
ЗАСОБАМИ ОЛІЙНОГО ЖИВОПІСУ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка 13-421 групи

Спеціальності: 023Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Освітньо-професійної

програми Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація

Завадовська Оксана Олександрівна

Керівник канд.мист., ст. викл. Гуляєва О. В.

Рецензент к.п.н., доцент, доцент кафедри
образотворчого мистецтва

Національного педагогічного

університету ім. М.П. Драгоманова

Руденко І. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Особливості розвитку живописного портрету в Україні у ХХ-ХХІ столітті	5
1.1 Портрет у творчості художників ХХ століття – Олександра Мурашка та Тетяни Яблонської.....	5
1.2 Іван Марчук та Тетяна Калюжна – видатні українські майстри портретних образів ХХІ століття	8
РОЗДІЛ 2. Створення портрету олійними фарбами	11
2.1 Особливості написання автопортрету.....	11
2.2 Етапи роботи над автопортретом	13
ВИСНОВКИ	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Тема портрету цікава з теоретичної та практичної точки зору, тому що з давніх-давен цей жанр притягував погляд глядача своєю чарівністю та магією. Пошук себе в мистецтві, ось чого прагнуть люди приходячи на виставки, як у минулому, так і зараз.

Дану тему досліджували такі науковці, як: В. Мішуровський, О.Юрченко, А. Шило, П. Левейль, К. Сапер, В. Блейк, П. Джеймс та інші. Ці науковці звертаються здебільшого до аналізу творів портретистів минулих століть, але наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилася велика кількість нових митців портретного жанру, що використовують нові сучасні засоби зображення у своїх роботах, поєднують різні техніки, що є не менш цікавим за надбання минулого, однак їх творчі звершення не часто привертають увагу дослідників. Саме тому дуже важливим є вивчення технічних особливостей створення сучасних портретів. Це допоможе молодим художникам краще зорієнтуватися у тенденціях сучасного мистецтва та у пошуку власної манери зображення. Тому тема нашого кваліфікаційного проєкту є «Специфіка виконання портрету олійними фарбами».

Метою роботи є створення автопортрету засобами олійного живопису.

Для досягнення мети нами поставлені такі **завдання**:

- вивчити інформаційні джерела, пов'язані з темою проєкту;
- ознайомитись з творчістю певних художників-портретистів України ХХ-ХХІ ст.;
- визначити етапи виконання портрету олійними фарбами;
- створити автопортрет.

Об'єктом дослідження є живописний портрет у мистецтві України ХХ-ХХІ століття.

Предметом дослідження є процес створення автопортрету засобами олійного живопису.

Структура. Робота складається з практичної частини (автопортрет олійними фарбами) та пояснювальної записки, що містить вступ, два розділи, чотири підрозділи, висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЖИВОПИСНОГО ПОРТРЕТУ В УКРАЇНІ У XX-XXI СТОЛІТТІ

1.1 Автопортрет у творчості художників XX століття – Олександра Мурашка та Тетяни Яблонської

XX століття стало переломним моментом в світовому та українському портретному живописі. Науковий прогрес змушував художників змінюватися та шукати нові засоби інтерпретації та репрезентації тогочасного мистецтва. Імпресіонізм, футуризм, авангард міцно закріпилися серед художників-портретистів. Вніс свої корективи й тоталітарний політичний режим початку XX століття, створивши нову течію – соціалістичний реалізм.

Олександр Мурашко (1875-1919) – безперечний лідер в новій генерації художників початку XX століття. Під впливом паризьких художників-імпресіоністів він почав відходити від академізму, почавши використовувати різні живописні техніки. Саме тоді О. Мурашко проявив себе в портретному жанрі. «Головними віхами на шляху пошуків виразної, адекватної часові, художньої мови для майстра стали форма, колір і світло. Спираючись на традиції вітчизняної реалістичної школи, творчо сприймаючи сучасні йому мистецькі течії, Мурашко віднайшов свою естетику живопису, де цільність природи і людини втілилася в кольоровому повнозвучні яскравих декоративних фарб» [9, с. 4].

Світову славу митцю принесла картина «Карусель», написана у 1906 році. На X Мюнхенській міжнародній виставці 1908 року О. Мурашко отримав за неї золоту медаль, а саму роботу придбав Музей образотворчих мистецтв Будапешта. «Ім'я Олександра Мурашка на європейських вернісажах було не рідкістю. У творчій біографії художника мала місце і персональна виставка, яка експонувалася у Берліні, Дюссельдорфі та Кельні наприкінці 1909 року» [8].

Серед інших відомих картин художника є «Портрет Олени Прахової» [Додаток А, іл. 1.1.] (1905) робота портретного жанру, головним героєм твору є художниця-вишивальниця Олена Прахова. Стиль — імпресіонізм. Місце дії

відбувається в майстерні авторки, під час її роботи за п'яльцями. Мурашко зробив акцент на волоссі Олени, використавши контраст світлого і темного, де світле це одяг і задній фон, горизонтальна площина столу, а темне – волосся (та тіньова сторона обличчя) та вертикальна частина стола, стілець. Цим автор виділив композиційний центр та відвернув увагу від різноколірних клаптиків тканини, які знаходяться на столі. Композиція твору є статичною завдяки вертикальним лініям та відкритою, адже автор взяв до уваги лише фігуру Олени, залишивши при цьому багато за межами полотна. Олександр Мурашко використав в роботі кольори які доповнюють один одного, такі як блакитний та оранжевий і їх відтінки, саме це вдало підкреслює тепле сонячне освітлення. На передньому плані вдало підкреслено об'єм рукава завдяки широким пастозним мазкам. Робота захоплює своєю легкістю та невагомістю, викликає почуття спокою та швидкоплинності моменту.

«Праля» [Додаток А, іл. 2.1.] (1914) – портрет звичайної української жінки, яка займається пранням одягу в теплий літній день. Як і попередня робота, це є твором стилю імпресіонізм. На передньому плані зображена фігура жінки, руки якої опущені в дерев'яну миску з водою, в якій перуть речі. На середньому плані розмістились вікна будівлі в якій знаходиться праля, а вже на задньому проглядається соковита літня зелень дерев та трави. Акцентними місцями полотна стали світлові промені, які попадаючи на сорочку жінки утворили біло-жовті плями, автор підкреслив їх густими щільними мазками; та вода в якій відбивається одяг і вона набула яскраво-жовтого відтінку. При цьому обличчя жінки повністю знаходиться в тіньовій частині, підкреслюючи важкість жіночої долі в ті часи. О. Мурашко знову використав контраст темним силуетом волосся та спідниці. Колорит роботи теплий, домінують оранжеві, жовті та помаранчево-червоні відтінки їх підсилюють холодні – зелений в тіні, фіолетовий, блакитний та синій. Варто звернути увагу на намисто головної героїні, воно вдало передає перспективне скорочення голови та шиї розділяючи їх. Настрій картини дуже домашній та затишний.

Цікавим є «Автопортрет» [Додаток Б, іл. 3.1.] (1918), що також належить до імпресіоністичного живопису, але має зовсім інший характер, порівняно з творами розглянутими вище. Настрій роботи суворий та стриманий в деяких моментах сумний. На картині зображений портрет Олександра Мурашка, акцент зроблений на контрасті темних та світлих кольорів, а також теплих та холодних. Найяскравішою плямою є світлова частина сорочки, найтемніша – волосся автора. На цій роботі можемо помітити більш конструктивну побудову обличчя кольором. Голова виділяється основним в картині завдяки тому, що майстер проклав площину фону та одягу загальною масою, детально не вимальовуючи їх.

Яблонська Тетяна (1917-2005) – всесвітньо відома українська художниця. Її творчість багатогранна та багата образами та техніками виконання. Пошук манери та стилю переслідував авторку все життя: реалізм, імпресіонізм, «бойчукізм» – усі ці напрями присутні у її творах.

Т. Яблонська отримала велику кількість нагород державного та світового значення. Зокрема, картина «Хліб», написана у 1957 році, принесла художниці світове визнання (у 1958 році на Брюссельській Всесвітній виставці отримала за неї бронзову винагороду ЮНЕСКО) У 2000 році у Кембриджі Тетяну Яблонську оголосили жінкою року. «Протягом усього творчого життя Т. Яблонська брала участь у численних всеукраїнських, всесоюзних та міжнародних виставках, мала більш ніж 30 персональних виставок у Києві та в багатьох інших містах України, а також у Лондоні, Будапешті та інших. Твори художниці зберігаються в багатьох музейних та приватних колекціях світу. Картини Т. Яблонської стали окрасою Національного художнього музею України у Києві, Полтавського, Запорізького, Харківського художніх музеїв, Львівської картинної галереї.» [6].

Серед робіт мисткині зустрічається і «Автопортрет в українському костюмі» [Додаток Б, іл. 4.1.] Реалізм читається в цій роботі завдяки правдивому зображенні історичної дійсності, а саме у національному костюмі. В центрі роботи розмішений портрет авторки з об'ємною хустиною на голові,

яка створює контраст темного на світлому фоні; важливо, що декоративні частини орнаменту Т. Яблонська вдало вирішила списати в міру їх віддалення, що дає відчуття об'ємної форми. Пояс, розташований внизу, розділяє площину тулуба та рук, внаслідок того ж контрасту темного та світлого. Силует плечей підкреслює тінь на задньому фоні. Загальний колорит мальовничого твору є теплим, приглушеним та м'яким. Детально прописане обличчя, завдяки цьому весь акцент фокусується саме там. Композиція статична.

«Застудилася» [Додаток В, іл. 5.1.] гарна робота в стилі реалізм. На ній зображена дочка художниці, яка сидить у ліжку зі своїми іграшками. Кольоровий контраст яскраво виражається у червоному кольорі: бантиках, одязі іграшки та смужка на подушці. Також великою кольоровою плямою є сукня дівчинки на білому фоні подушок та простирадла, на фоні яких явно читається силует дитини. Композиційним центром є голова та обличчя. Кольорова гамма, на відміну від першої роботи, холодна та насичена. Загальний настрій відповідає назві картини.

Аналізуючи роботи двох митців можна відзначити, що вони є яскравими представниками свого часу. На роботах О. Мурашка більш помітним є вплив імпресіонізму. Це чітко видно в манері написання його робіт. Тоді як Т. Яблонська творила під впливом соціалістичного реалізму, який почав набирати оберті з 20-х років ХХ століття.

1.2 Іван Марчук та Тетяна Калюжна – видатні українські майстри портретних образів ХХІ століття

Початок ХХІ століття це умовна межа в десятирічній боротьбі за незалежність та життя українського мистецтва. З'являється нове покоління, яке рухає арт-простір до переосмислення всього досвіду, який накопився за минулі століття. В живописі змішуються течії та стилі, намагаючись досягти гармонії внутрішнього та зовнішнього.

Іван Марчук (1936) – засновник техніки «пльонтанізм»: його картини схожі на вишивку гладдю, малесенькі стібки мазків формують неперевершений

ансамбль кольорів та об'ємів. Цікавий факт, що назву цієї течії І. Марчук дав жартома, взявши за основу слово «плести». «Полотна майстра створені у авторській техніці «пльонтанізму» для якої характерним є детальна промальовка дивно переплетених між собою кольорових ліній мазка й дещо графічне вирішення» [10, с. 2]. Складність та незвичайність творів не підлягає копіюванню.

Портрети Івана Марчука набувають магічності та невловимості, глибини. Всупереч гонінням та заборонам вільно виражати свій творчий потенціал, що стало причиною його еміграції на США, І. Марчук став важливою частиною не тільки українського, а й світового мистецтва, його твори вражають поціновувачів живопису Європи, Америки, Австралії. Ось, що пише про творчість І. Марчука газета української діаспори у США: «Виконавчу майстерність пана Марчука оцінили в Бельгії, Німеччині, Литві, Люксембурзі, Польщі, Словаччині, Швейцарії, Таїланді, Туреччині, Йорданії та Італії, де Міжнародна академія сучасного мистецтва зарахувала його до почесних членів Наукової ради Риму. Його загадкові пейзажі та сюрреалістичні психічні пейзажі оспівував біограф Пабло Пікассо, шановний мистецтвознавець Роланд Пенроуз. Він заповнив виставкові зали втричі більші за наші по всій Європі»[3].

Проаналізуємо два автопортрети Івана Марчука. Перший «Автопортрет» [Додаток В, іл. 6.1.] більш рання його робота, що видно по зовнішності, на жаль не вказаний рік створення, відрізняється від сучасного стилю автора. Виконана в техніці темпера, завдяки чому присутня текстура роботи яка трохи перекликається з другим автопортретом, але при цьому зовсім інші засоби виразності. Створений світловий контраст «ореолом» сірої темпері навколо силуету голови, чого немає в другому «Автопортреті» [Додаток Г, іл. 7.1.], тут цей контраст є набагато м'якішим і плавним, без чітких ліній. Очевидною відмінністю цих робіт є використання кольору, в першій роботі вони більш яскраві та відкриті (одяг, волосся), тоді як у другій вони навпаки темні та холодні, навіть освітлена частина, яка є теплою, здається холоднішою. Якщо оцінювати з психологічної точки зору, то явним стає зміна бачення себе в

І.Марчука. В першій роботі це світлі кольори які він використав при передачі кольору шкіри та очей, більша площа обличчя освітлена, повною протилежністю цьому є друга робота на якій автор звернув увагу на найтемнішому місці картини – очам та основну масу голови занурив в холодну тінь. Зовсім полярні настрої викликають ці дві роботи перша – дає надію та життєздатність, а інша – страх, тривогу та напруженість.

Ірина Калюжна (1975) – сучасна авторка, уродженка Харкова з 2010 року член Національної спілки художників України. Вражає своїми творчими роботами не тільки українського глядача, а й світового. Здобула славу завдяки замислу, який вона передає своїми картинами, а саме передає етнічні особливості Слобожанщини через призму національного одягу: вишиванки, жилети, коралі, все це присутнє в портретних роботах Калюжної. Про це говорить сама авторка в інтерв'ю «Вісті Ньюс»: «Я хочу поєднати сучасність та старовину. У мене це основна мета, але так, щоб це була не листівка, ілюстрація цього костюма. А щоб вона мешкала. Щоб люди жили у цьому образі» [7].

Картина «Вітер» [Додаток Г, іл. 8.1.] (2019) – портретно-історичного жанру, головна героїня одягнена в національний український костюм та тримає в руках хустину, яка розвивається на вітру, саме на ній зосереджена вся динамічна композиція. Кольоровий контраст присутній на кордоні хустині з фоном та одягом героїні. Композиційний центр зосереджений на обличчі. Настрій картини дикий та вільний викликає відчуття руху. Робота «Дзеркало» [Додаток Д, іл. 9.1.] автопортрет художниці в дзеркалі. Головний акцент зосереджений на рамі дзеркала та на предметах які на ній стоять. Головна героїня стоїть боком до глядача при цьому її обличчя віддзеркалюється. Колорит стриманий та холодний, окрім деяких деталей та рами.

Іван Марчук та Ірина Калюжна – два антоніми сучасного мистецтва, які вільно співіснують в мистецькому просторі України. І. Марчук – творець власного неповторного, магічного стилю. І. Калюжна – перетворює минуле у сьогодення завдяки реалістичному портрету.

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ РОБОТИ ОЛІЙНИМИ ФАРБАМИ

2.1 Особливості написання автопортрету

Автопортрет являє собою різновид портретного жанру, в якому художник зображає на полотні свій власний портрет. Його феномен складний і не завжди однозначний, точної думки про цей вид мистецтва не існує. Водночас творче значення цього жанру у роботах художників різних поколінь та шкіл неможливо переоцінити.

Особливістю автопортрета, яка виділяє його з поміж інших, є пошук самоідентифікації, напевне, ні один художній жанр не заглиблюється так сильно в людську психологію та рефлексію, яка направлена на себе, як автопортрет. Як зауважував Пабло Пікассо «Мистецтво – це обман, який допомагає усвідомити істину» [14]. Безперечно, тут, як ніде інде, можна побачити відношення автора до свого внутрішнього, духовного, стану, через призму соціального погляду та відносин людини та суспільства. Те, як художник хоче показати себе у своїй творчості, яскраво ілюструє наскільки глибоко він почав вивчати свою особистість.

Не існує конкретних підрозділів в цьому жанрі образотворчого мистецтва, але умовно його можна поділити на два види: образ який презентує художника за безпосереднім процесом створення картини, тобто його соціокультурну частину життя, професію, та більш інтимну, образ, завдяки якому автор може відкрити глядачеві будь-яку зі своїх сфер життя, будь то спорт, політика, релігійні вірування чи спосіб мислення.

Розглядаючи робочий аспект виконання автопортрета можна зазначити, що він є важчим у виконанні чим робота над натурою чи по фотографії. Зумовлено це тим, що під час виконання художник завжди знаходиться у русі, не може сконцентруватись на полотні та своєму обличчі одночасно, адже погляд переноситься з одного та інше. Конструктивній побудові портретної зони може заважати образ, який склався у митця про свою зовнішність, переносячи на поверхню полотна не свій реальний вигляд, а те якою людиною

хоче себе бачити. Тут дуже доречним буде погляд зі сторони, закликати до своєї роботи людей, які можуть конструктивно підкреслити ті нюанси в роботі, які, на перший погляд здаються не очевидними автору.

Перевагою роботи в портретному жанрі, безумовно, є легка доступність головного герою вашого портрета. У художника завжди під рукою його власне обличчя та тіло, що надихає на вічний пошук себе в мистецтві. Цей плюс є вирішальним при навчанні академічному живопису, адже не завжди у молодого автора є змога долучати до мистецтва інших людей. Завдяки цьому, він може безперервно удосконалювати навички, змінюючи образ, оточення, одяг, стиль, кольорову гамму при цьому залишаючи в центрі уваги власне «Я».

Слід зазначити, що автопортрет можна також умовно розділити за способом споглядання на себе. По-перше, найпопулярнішим методом серед художників є споглядання через якусь дзеркальну поверхню: дзеркало, скло, вода, металеві предмети. Це є одним з найпростіших за втіленням рішень, завдяки якому автор може спокійно повернутися в ту позицію, яку зображає на картині. По-друге, з появою цифрових носіїв інформації, такі як: телефони, ноутбуки, камери, художник може скористатися одним з них для фотографування зі сторони й потім ретранслювати це фото у своєму художньому сприйнятті. Складно недооцінити цей метод у сучасному світі, адже завдяки цьому митець може будь-якої хвилини повернутися до роботи над твором, при цьому не входячи в образ фізично. Стає можливим зміна дислокації полотна й автора, він може працювати в будь-якому куточку світу над цією картиною. Або, якщо оточення або емоція швидкоплинна, її можна «спіймати» у фотографії. Слід додати, що, як і у кожній медалі, у цього методу є свої недоліки й, як на мене, вони можуть перекривати всі плюси. Фотографія спрощує сприйняття художником живого навчання малярській майстерності. Не дарма фотографія, не з давніх часів, стала одним з жанрів мистецтва, адже вона містить в собі всі основні закономірності й правила, які існують в образотворчому мистецтві: композиція, ритм, тон, колірний тон, все це вже вирішено в готовому фото, означаючи те, що художнику залишається всього-

на-всього перенести це на полотно, тобто скопіювати фото. В цьому і полягає головний мінус роботи по фотографії – все зроблено за тебе, художнику не потрібно аналізувати та робити свої висновки. Процес навчання не відбувається, автор припускається одних і тих самих помилок не розуміючи причини, не помічаючи її. З іншого боку якщо митець має достатньо досвіду та умінь, він розуміє закономірності на яких будується портрет, для нього робота з фотографії тільки розширює діапазон мистецьких пошуків.

Сутність вищесказаного зводиться до того, що автопортрет, як жанр портретного мистецтва, має свої важливі особливості без розуміння яких вдало працювати над ним може бути складно, при тому всі канони портретного живопису зберігаються, тому кожен, хто вивчив їх, без проблем опанує цей жанр мистецтва.

2.3. Етапи роботи над автопортретом

Перший етап. Пошук ідеї.

Первородною задачею створення творчої роботи стає пошук образу, тобто ідея-задум, який вже потім буде коригувати всі наступні етапи. Складністю цього пункту полягає в тому, щоб не зациклюватись на гіперреалістичному зображенні натури, представником яких є український художник-гіперреаліст Сергій Піскунов, його полотна захоплюють точністю передачі людського тіла та обличчя, дивлячись на картини інколи складно зрозуміти фотографія це чи полотно. При цьому втрачається все художнє переосмислення реального світу, залишаючи в роботі тільки те, що дійсно можуть побачити людські очі. З іншого боку, тільки художній образ також помітно вибивається серед портретів канонічного зразка. Прикладом цього можна згадати художника Віктора Зарецького, українського митця другої половини 20 століття. Роботи художника пронизані символізмом та окутані тендітною таємничістю, вони майже нереальні тому більше схожі на фантазії ніж на справжній портрет. Опинившись між цих двох крайностей художник повинен визначитись, з таким напрямком твору, щоб залишитись на цьому

тонкому кордоні переплетень реального та фантастичного, залишивши власний почерк. «Також можна підкреслити об'єктивне бачення портретиста. Мова йде про те, щоб індивідуальний погляд художника відображав істинну сутність оригіналу, вміння показати індивідуально-неповторні прикмети особистого характеру, а також ті унікальні риси, які характерні для представника конкретної культури, епохи, нації. Розкрити всі ці якості - високе призначення майстра» [13, с. 255].

В нашій творчій роботі головною ідеєю став пошук себе серед тих ярликів, які навішує нам сучасний світ і суспільство. На полотні розміщується художниця в трьох її головних образах: образ сучасної людини, образ українки та образ художника. В центрі композиції помістився образ художниці означаючи, що саме це є провідним шляхом по життю автора. Жанр автопортрет вдало підкреслює задум.

Другий етап. Композиційне розміщення портрета на площині полотна.

Композиція в портреті налічує в собі сукупність формоутворювальних компонентів разом з сюжетною лінією. В основі правильної побудови композиції лежить виділення головного елемента твору, в нашому випадку це три півфігури людини. Другорядні елементи при цьому не повинні вибиватися з загального ритму, а гармонійно й цілісно сприйматися глядачем. Композиція буває динамічною, замкнутою, відкритою, симетричною, асиметричною, статичною. Для створення композиційної цілісності ми взяли за основу статичну симетричну композицію, показуючи цим наскільки важливою в пошуку себе є впевненість та серйозність.

Третій етап. Лінійна побудова

Лінійно-образотворчі задачі які містять пошук ритму, форми, силуету. На допомогу цьому приходять уміння класичного академічного малюнку, який формує міцний фундамент в роботі над мальовничим твором. Лінія, крапка, штрих стають основними засобами виразності на цьому етапі, завдяки цьому ми можемо втілити на папері той задум, який виник в нашій уяві. Пошук вдалого ракурсу та композиції може зайняти чималий проміжок часу митця. Тут вдало

працює синтез всього що бачив художник, відповідно чим більше він спостерігає, тим більший багаж форм він може втілити в роботі. Ось чому так важливо підтримувати вічний творчий пошук, дізнаватись нове, спілкуватись з іншими художниками, цікавитися їхніми роботами, відвідувати виставки та музеї світового та вітчизняного мистецтва. При цьому, на мою думку, найбільше митець може надихнутися докільям, а саме, природою. Ні для кого не новина, що наша природа є втіленням гармонії та краси, милозвучності кольорів та ритмів, зіставлення образів в загальному ансамблі мистецтва. Особливим станом природи є злам на межі зміни пір року, які напружені та ритмічні імпульси вбирає в себе цей стан. Це неодмінно потрібно помічати, підкреслювати, а найкраще буде відтворення швидкоплинних моментів у своїх творчих здобутках. Той майстер, який зумів передати циклічність життя у своїх роботах, по справжньому може вважатися достойним творцем. І ось згрупувавши абсолютно антонімічні образи у своїй голові художник відтворює на площині полотна своє власне, авторське бачення реального світу.

Як саме форма та ритм впливають на кінцевий результат можна побачити в роботах Михайла Дмитренка – українсько-американського художника ХХ століття. Його роботи захоплюють подих, як тільки вони попадаються на очі, адже головним виразним методом його робіт стали саме форма та ритм, так, наприклад його робота на якій зображена українська дівчина яка грає на бандурі. Центральною родзинкою є замкнута композиція. А от у художниці Ірини Калюжної навпаки твір «Горнятко кави» можна відзначити вертикальним ритмом при цьому цікава гра з композицією на якій фігура заміщена так, що формат роботи обрізає більшу її частину. Тільки на цих двох кардинально різних прикладах можна побачити наскільки ритм силуету відіграє важливу роль у формуванні правильного портрета.

Отже, художник знаходиться в пошуку тієї гармонії форм яка вдало підкреслить перший етап – задум. Як тільки він розв'яже це питання на горизонті постає нова складність, а саме точна лінійно-конструктивна побудова

портретної зони людини. Без вдалої підготовки в малюнку вище сформоване завдання буде викликати складність.

Закономірності побудови портрета людини, ось найголовніші супутники художника в цій справі. Слід пам'ятати, що всі умовні поділи базуються на анатомічній конструкції черепа голови людини і перед початком роботи слід згадати які кістки беруть участь у формуванні об'ємів, шляхом накладання на них маси м'язів на шкіри. До цього слід додати також інформацію про лінійну перспективу. Тримаючи в голові ці знання художник повинен проаналізувати натуру і знайти ті характерні відмінності обличчя людини від вище перелічених канонів, зауважимо, що в цій ситуації це не буде вважатися помилкою. Тільки завдяки цьому можна досягти точного портретного збігу в роботі. «Подібність «за відмінністю» — це подібність зображення, що зображується моделі в її одиничності та унікальності, зрозуміле як її відмінність від усіх інших портретованих моделей» [15, с. 141]. В нашій роботі дуже важливим є зміна ракурсу обличчя оскільки ми ілюструємо відразу три портрети однієї людини з різних точок погляду. Тому особливу увагу приділяємо саме лінійній побудові, намагаючись досягти портретної подібності.

Четвертий етап. Робота над великими колірними площинами.

Коли вся робота з побудовою завершена можна переходити до роботи кольором, одною з найцікавіших стадій, яка відрізняє живопис від малюнку. Для початку слід розуміти як працюють олійні фарби, які будуть слугувати головним виразним засобом створення нашої творчої роботи.

Олійні фарби мають особливу технологію виготовлення, яка допомагає їм не втрачати своїх властивостей впродовж століть. Як вже зрозуміло з назви основою цих фарб є олія. Олію додають до пігменту та перетирають до однорідної консистенції. Ультрамарин та деякі інші фарби створюються з додаванням воску і завдяки цьому не можуть бути стерті олією.

Висихання олійної фарби це довгий процес, завдяки цьому зручно моделювати форми. При цьому яскравість сирих та висохлих фарб не змінна, на

відміну від акварелі чи гуаші, це дозволяє відразу набирати потрібний колір та влучно потрапляти у тон.

Отже, врахувавши всі нюанси роботи з олійними фарбами, можна починати роботу. Знаходження відносин між основними кольоровими плямами з урахуванням тону та кольору, освітлення, дуже важливо. Спершу потрібно знайти колір основного предмета, в нашому випадку обличчя, фону, одягу, все інше другорядне. Слід зазначити, що важливо не покривати всю поверхню фарбами, а робити невеликі пробні ділянки, які межують один з одним, колір фону та одягу намагатися підбирати якомога ближче до кольору обличчя. Похибки у лінійній побудові, якщо такі є, слід виправляти в міру просування роботи. Вся площа полотна заповнюється поступово. Після кожного повернення до роботи потрібно зачекати поки висохне весь шар фарби й тільки потім продовжувати. В нашому випадку ми розпочинаємо прокладку кольорів з найтемніших частин: волосся, одягу та тіньової частини обличчя, повільно переходячи до фону та світлових площин, поступово зафарбовуючи все полотно.

П'ятий етап. Моделювання форми кольором

Коли над всіма предметами твору була проведена робота, були знайдені всі основні кольорові маси, слід продовжувати пошуки тональних та кольорових нюансів. В портреті важливо дотримуватись загального настрою та ідеї, для цього не завжди слід використовувати насичені та темні відтінки палітри. При різному освітленні художник може використовувати більш відповідну кольорову гамму.

Передача простору є, мабуть, надважливою задачею для створення реалістичного портрета, на допомогу цьому приходять знання з повітряної перспективи. Так передній план є найбільш деталізованою частиною роботи, але в більшості випадків не головною. Середній план прописується найбільш ретельно, але без дрібних деталей, а дальній опрацьовується узагальнено. Фон буде найвіддаленішою частиною композиції, портрет першим планом, а уточнювальні предмети – середнім.

При роботі з натури засобами живопису для художника постає задача передачі форми у просторі при визначеному світловому середовищі. Важливим також є колір освітлення, він на пряму впливає на сприйняття кольору художником. Важливою також є залежність кольору тіні предмета від кольору освітлення: тепле світло – холодні тіні, холодне світло – теплі тіні. Людина як об'єкт у просторі збирає світлові та колірні промені, відображені від різних об'єктів оточення. «Аналіз і порівняння, досвід роботи фарбами з натури, дають можливість знаходити найменші відтінки, що виявляють форму предметів з урахуванням колірної взаємодії поверхонь, обумовлених повітряним середовищем» [1, с. 80].

Враховуючи все вищесказане ми використовуємо це у своїй практичній роботі. Шукаємо тональні відмінності в півтіні та тіні, збільшуємо яскравість світлових частин. Деталізуємо роботу в цілому.

Шостий етап. Узагальнення

На цьому етапі художник повинен пом'якшити різкі лінії та контури, приглушити або посилити тон в тих місцях, де це потрібно, об'єднати всі предмети загальні та другорядні. Щоб вдало виконати завершальну задачу можна подивитись з примруженими очима на полотно та на натуру і проаналізувати, які моменти вибиваються та порушують гармонію. В кінцевому результаті робота повинна бути узагальнена до сприйняття її як загального цілого.

ВИСНОВОК

Дослідивши та проаналізувавши творчі надбання українських художників ХХ-ХХІ століть ми зробили висновок, що чіткі тенденції та стилі в портретному жанрі були більш притаманні минулому століттю, важливим фактором цьому були зміни в світовому порядку, науковий прогрес, політичні режими. Тоді як в сучасному світі, у ХХІ столітті, український художник вільний від рамок та заборон, що стає причиною появи нових, часто змішаних, мистецьких технік, прикладом цього став Іван Марчук з його авторським стилем «пльонтанізм». Завдяки зміні стандартів ми почали досягати нового світового рівня в живописі, роботи Ірини Калюжної, Івана Марчука експонувалися в багатьох країнах Європи та за її межами, що говорить про високий національно-мистецький потенціал нашої нації.

В нашій роботі ми проаналізували особливості створення автопортрета, охарактеризували певні його різновиди. Автопортрет є важливим доповненням в творчих пошуках художника та є невід'ємною складовою в навчальному процесі. Завдяки різноманітності форм, видів, задумів він буде відкликатись в малярських роботах авторів ще багато століть.

Основою для успішного створення автопортрету є чітке виокремлення основних етапів роботи. Проаналізувавши літературу, ми виділили шість основних завдань, і відповідно етапів, які стоять перед художником-портретистом: 1) формування творчого задуму – фундамент всієї подальшої роботи. Цілком і повністю залежить від широти світогляду автора; 2) вирішення проблеми композиційного розміщення портрету на площині полотна; 3) лінійно-конструктивна побудова голови та тулуба людини. Вивчення літератури, яка надасть чіткі правила та закономірності зображення голови на площині, допоможе не заплутатись; 4) робота над загальними колірними масами та пошук тонально-світлових відносин, потрібно брати до уваги специфіку олійних фарб та працювати над роботою загалом без деталізації, прокладаючи основні маси кольору; 5) деталізація та уточнення відтінків. Вимагає кропіткої роботи над співставленням та порівняльним

аналізом кольору, при цьому не відходячи від колориту роботи; підкорення роботи законам цілісності та гармонії. 6) Узагальнення. Пошук помилок та доведення роботи до ідеалу. Саме така поетапність створення творчої роботи надає картині структурності та витонченості. Адже саме в такому ритмі неможливо втратити найменші деталі, які в сукупності дають відчуття гармонії та довершеності.

СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жердзіцький В. Є. Живопис і загальний тон. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2007. №4. с. 74-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2007_4_6
2. Жердзіцький В. Є. Особливості техніки олійного живопису і приготування олійних фарб. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2008. № 13. с. 34-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2008_13_5
3. Ivan Marchuk: world-renowned weaver of polarities. The Ukrainian Weekly: Culture, art. 2019. URL: <https://www.ukrweekly.com/uwwp/chicago-revels-in-the-genius-of-ivan-marchuk/https://www.ukrweekly.com/uwwp/chicago-revels-in-the-genius-of-ivan-marchuk/>
4. Лубенський В. І. Основи академічного живопису. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2011. № 2. с. 124-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_2_35
5. Maria Manuylenko-Riabchun. Facebook. 2023. URL: `<iframe src="https://www.facebook.com/plugins/post.php?href=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fmaria.manuylenkoriabchun%2Fposts%2Fpfbid02rGAws8aGCwZnRARvLxGxvoEdWSVrwzHH27fAMWw5woDMFoXNBYA2aoEu1QcjoEykl&show_text=true&width=500" width="500" height="773" style="border:none;overflow:hidden" scrolling="no" frameborder="0" allowfullscreen="true" allow="autoplay; clipboard-write; encrypted-media; picture-in-picture; web-share"></iframe>`
6. Матеріали і техніка олійного живопису : навч. посібник / укладач : О. Я. Музика. Умань : ВПЦ «Візаві», 2013. с. 114.
7. Мішуровський В. В. Теоретико-практичні засади роботи над портретом у техніці олійного живопису як основа професійно-творчих знань: Педагогіка вищої та середньої школи. 2009. Вип. 26. с. 253-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2009_26_41
8. Національний художній музей України: Документально – архівний фонд О. Мурашка. № 12. од. зб. с. 69.

9. Олександр Мурашко. Твори з колекції національного художнього музею України. Київ, 2000. URL: <https://uartlib.org/allbooks/oleksandr-murashko-tvori-z-kolektsiyi-natsionalnogo-hudozhnogo-muzeyu-ukrayini/>
10. Собкович О. «Витівки творчого духу» Івана Марчука: Художня культура. Актуальні проблеми. 2010. Вип 7. с. 652-653. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/khud_kult_2010_7_55
11. Сонячне сяйво Тетяни Яблонської : (до 100-річчя з дня народження). рек. бібліогр. покажч. Упр. культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одес. облдержадмін. ; Одес. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Грушевського ; від. мистецтв. Одеса, 2018. с. 124.
12. Тетяна Яблонська. Художниця, яку назавжди полонило Поділля. Хмельницька міська централізована бібліотечна система. URL: https://cbs.km.ua/?dep=1&dep_up=120&dep_cur=413
13. У Харкові художниця Ірина Калюжна пише унікальні жіночі портрети в етностилі. Вісті Ньюс. 2019. URL: <http://visti.news/u-harkovi-hudozhnytsya-iryna-kalyuzhna-pyshe-unikalni-zhinochi-portrety-v-etnostyli/>
14. Цитати і вислови відомих власників молескінів. URL: <https://moleskine.com.ua/history-moleskine/cytaty-i-wyslowy-widomyh-wlasnykiw-moleskiniw/>
15. Шило А. В. К семиотике портрета: структура и функции «маски» в художественной коммуникации. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2007. № 3. с. 137-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2007_3_15
16. Юрченко О. С. Від натури до образу. Робота над портретом: Педагогіка вищої та середньої школи 2005. № 13. с. 301-306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2005_13_42

ДОДАТКИ

Додаток А

1.1. Олександр Мурашко «Портрет Єлени Прахової»

2.1. Олександр Мурашко «Праля»

Додаток Б

3.1. Олександр Мурашко «Автопортрет»

4.1. Тетяна Яблонська «Автопортрет в українському костюмі»

Додаток В

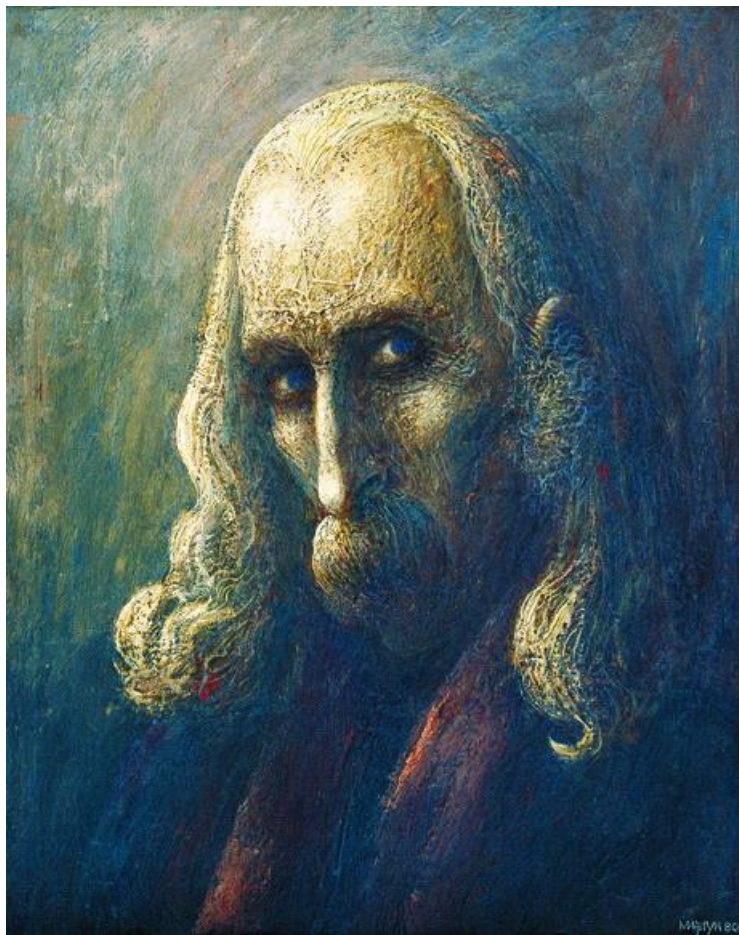

5.1. Тетяна Яблонська «Застудилася»

6.1. Іван Марчук «Автопортрет»

Додаток Г

7.1. Іван Марчук «Автопортрет»

8.1. Ірина Калужна «Вітер»

Додаток Д

8.1. Ирина Калюжна «Дзеркало»